

“סוסים מתים” או “אריות”? הבניות חברתיות של גוף וגיל בקרב שחקני כדורסל מקצוענים בישראל לקראת פרישה

אסף לב

תקציר

מאמר זה מבקש להציג את עולמם של כדורסלנים מקצוענים לקראת פרישה. בעוד שבטקסטים רבים שנכתבו עד כה בחרו לעתים קרובות להדגיש את השלכות גילם וכשירותם הפיזיולוגית של השחקנים לקראת פרישה, הסתכלות מזווית ראייה אנתרופולוגית על ספורטאים אלו מציגה מעגל משמעותי חברתיות שונה, כזה העוסק בהבנת מכלול חייהם בספרה הפנימית והחיצונית. המאמר מתחקה אחר המציאות שבה פועל הספורטאי ומשרטט את עולמו – שם הוא נתון ללחצים כבדים מצד הסובבים אותו, ואלה מעצבים את תהליך הפרישה ומשחקים תפקיד מרכזי בו. באופן “טבעי” מדגישים הכוחות הסובבים אותו את ההשלכות של גיל השחקן ושל גופו, ומצופה ממנו ליישר קו ולפעול בתוך מבנה (structure) מנוכר שבו התסריט ידוע מראש – תסריט שבו המבנה אינו משאיר מרחב פעולה לסוכנות (agency). המחקר שעליו מבוסס המאמר נעשה באמצעות ראיונות פתוחים למחצה ותצפיות באימונים ומשחקים, כולל השתתפות פעילה של הכותב (בעבר כדורסלן מקצועני בליגת-על).

מילות מפתח: כדורסל, גוף, גיל, פרישה, זהות, דימוי עצמי

הקדמה

הגיל [...] זן[ה] מלחמת מאסף חסרת תוחלת משום שהגיל נתפס כטבעי, מונח מראש, לא תרבותי, לא נתון למשא ומתן – ועל כן משתיק ומשתק, משתנה טוטלי בלתי תלוי, מצמיית ומתייג (חזן, 2013: 56).

התובנה המקובלת (common knowledge) בקרב הציבור הנה כי יותר מאשר בכל תחום עיסוק אחר, העיסוק המקצועני בספורט מוגבל לגיל ביולוגי ומותנה בו – הגוף הצעיר הוא תנאי הכרחי להצלחה אצל ספורטאי. בעוד שהחשיבה על פרישה ממקצועות אחרים אינה בהכרח נתפסת ככרוכה בגוף, הפרישה מהעיסוק בספורט מקצועני נקשרת באופן אינטואיטיבי כתהליך “טבעי” הקשור בו. במציאות שבה הגיל ושחיקת הגוף מובילים בהכרח להרהורים על התנתקות מספורט מקצועני, מאמר זה מציע כיוון הסתכלות אלטרנטיבי, המפנה זרקור לעבר הגורמים הסביבתיים הכוללים את מועדון הספורט, את קבוצת הייחוס של העמיתים לספורט ואת משפחתו של השחקן. היבטים אלו, כפי שאבקש לטעון, יכולים להיות הגורמים המתווים לשחקן את הדרך לעבר הפרישה.

ווקאנט (Wacquant, 1995) הסיק כי אחת הסיבות העיקריות לכך שספורטאים מסוגלים לקיים אורח חיים ספרטני, מצויה דווקא במצבם החברתי. לטענתו, תהליכים חברתיים מתרחשים בזיקה הדוקה לפרטים ולשותפי תפקיד ספציפיים. בעקבות מחקרו על מתאגרפים מקצוענים גרס ווקאנט כי אחד הגורמים העיקריים המסייעים לספורטאים לקיים אורח חיים נוקשה נמצא במערכת היחסים ההדוקה בין מאמן, מנהל, חברים לקבוצה ובת הזוג, המעבירים ביניהם מידע ומשתפים פעולה, ובכך יוצרים מעין רשת מפקחת דמוית פנאופטיקון.¹ רשת זו, טען ווקאנט, מציבה את המתאגרף תחת מעקב קבוע, המאפשר השקעה גופנית מקסימלית לקראת התחרות ומעודד אותה. בדומה לווקאנט, סטפן וברוואר (Stephan & Brewer, 2007) הראו במחקרם על אודות ספורטאים אולימפיים כיצד זהותם ודימויים העצמי תלויים במידה רבה ברשת החברתית שאליה הם משתייכים. לטענתם, חברי קבוצתו של השחקן וקולגות מענף הספורט הספציפי "תורמים לבידודו החברתי של השחקן כחלק מההוויה של להיות ספורטאי מקצועני" (שם, עמ' 75). זאת ועוד, הקשרים החברתיים עם קבוצת השווים מסייעים בשימור דימויו העצמי כספורטאי עלית.

ווב ועמיתיו (Webb et al., 1998) טענו כי יש להבדיל בין שני סוגי זהויות ספורטביות: זהות פרטית, המתייחסת בעיקר לתחושותיו ולרגשותיו האישיים כמו גם לתפיסת העצמי שלו כספורטאי; ולעומתה זהות ציבורית, המתייחסת לאופן שבו הספורטאי תופס את ההערכה ואת האהדה הציבוריות כלפיו במהלך הקריירה המקצוענית. דוגמה לכך ניתן למצוא במחקרה של לאלי (Lally, 2007), שעסק בזהות ובפרישת ספורטאים מקצוענים. לטענתה, לקראת מעברם לחיים שלאחר הקריירה המקצוענית מתחילים השחקנים לנהל "משא ומתן לעבר כינונו של עצמי חדש" (שם, עמ' 12). ההיבט החיצוני של הצגת הגוף והגיל, המתווכים בין האינדיבידואל לבין זהותו החברתית בגילו המתקדם, מושפעים במידה רבה מ"ניהול הרושם" (Goffman, 1959) שאותו יוצר השחקן לקראת הפרישה. על פי גופמן, הן הפרט הן הסביבה ממלאים תפקידים בתוך תבניות הנתונות באופן חברתי, זאת במטרה לכונן ולהעריך אלה את אלה ולמקמם בתוך הקשרים ומבני כוח חברתיים. במציאות שבה ספורטאי עלית עלולים לחוות ירידה דרסטית בדימויים העצמי וביכולתם התחרותית לאחר פרישתם (Stephan et al., 2003), עליהם להיות דרוכים בכל הקשור לממד החיצוני המבצע (performative) ככלי להצגה עצמית כלפי זולתם. בהקשר זה ג'ונס ודניסון (Jones & Denison, 2016), אשר בדקו לאחרונה כדורגלנים שפרשו מהליגה המקצוענית האנגלית (Premier League), גילו כי תהליך פרישתם היווה למעשה לא רק אתגר, אלא בעיקר הקלה משמעותית מהצורך "לנהל את גופם".

הגיל כגורם ריבודי הופך לגורם מרכזי במהלך קריירת המשחק של כדורסלן מקצועני. נראה אפוא כי מתוך ספקטרום רחב של מקצועות, "ספורטאים מהווים דוגמה קיצונית ביותר לכך, שכן יכולתם הפיסית מגיעה לשיאה התחרותי בגיל כרונולוגי מוקדם מדי" (חזן, 1984, עמ' 80). קמה ופירסט (2015) טוענים כי כאשר מדובר באוכלוסייה מבוגרת, היא הופכת בעל כורחה לקבוצה חסרת עוצמה המאופיינת בייצוג שלילי, בהכחדה סמלית ובהתעלמות תקשורתית; את אלה חווים המבוגרים בעיני אחרים, מפרשים אותם ומתנהגים בהתאם (אלון ושות', 2013). אף

1 רעיון שהגה הפילוסוף ג'רמי בנת'ם בשנת 1791. בבסיסו עומדת מערכת ארכיטקטונית שנועדה לארגן ולמסטר את החברה באמצעות בידוד ומעקב מתמיד.

על פי שהכותבים מתייחסים בעבודתם לזקנים בסוף חייהם, ואנו דנים באנשים צעירים בסוף הקריירה המקצוענית, חשוב לציין כי ההתייחסות אל שחקני הכדורסל המקצועניים לקראת פרישה היא כאל זקנים.

משטורם הגופני והחרדה מפני אובדן היכולות הגופניות במהלך הקריירה המקצוענית עלולים להתעצם, זאת בעקבות הדרדרות בתפקודם הפיזיולוגי על המגרש ובתפיסת העצמי עם תום הקריירה המקצוענית. פרקטיקות גופניות מגוונות כמו שמירה על משקל ואחוזי שומן "תקינים", אכילה בריאה וכשירות גופנית כללית משכללים עוד יותר את השגרה הממסרת (Shogan, 1999). בחשיבה תאורטית זו מופעלות על הסובייקט טכנולוגיות הקובעות ומכתיבות את אופן פעולתו ומכניעות אותו באמצעות מנגנוני שליטה שנועדו "לחפצן" אותו (reify) (Foucault, 1988, p. 18). ראוי גם לציין את מרכיב השיח (discourse) כאמצעי דיכוי הנקשר ליחסי כוח (פוקו, 2010), זאת מאחר שהוא מהווה מרכיב קריטי במשולש שבין "ניהול הרושם", משטור הגוף ואימוץ זהות חדשה בקרב הכדורסלנים. אחרי ככלות הכול, "אנו חווים את גופנו באופן שנראה בלתי אמצעי למדי – אנו חשים בכאב, אנו חווים עייפות ורעב – אך כל התחושות הללו מסוננות מבעד למבנים השיחניים המקצים להם משמעויות והשלכות מסוימות" (מילס, 2005, עמ' 81). במציאות זו אנסה להראות כיצד הפיזיותרפיסטים ומאמני הכושר הופכים לשותפים עיקריים בתהליך משטור גופו של הכדורסלן באמצעות הענקת משמעות חדשה לתחומים כגון תזונה ושימוש בתוספי מזון "נכונים".

בניסיון להבין כיצד הופכות מגוון פעולות גופניות ל"טבעיות", השתמש בורדייה (Bourdieu, 1993) באופן מטפורי במושג – "תחושת המשחק" (The feel of the game). בהקשר זה התכוון בורדייה ליכולתם של שחקנים במשחקי כדור קבוצתיים "להרגיש" את המגרש, לחוש את מקומם של שחקני הקבוצה היריבה ושל שחקני קבוצתם ולנוע בחופשיות עם או בלי כדור. בורדייה טען כי הספונטניות והאינטואיטיביות של השחקנים מייצרות את הרושם שהמשחק טבוע אצלם "בדם", שהם נולדו עם יכולת המשחק (רגב, 2011). כל אלו באים כמובן לאחר רכישת ההביטוס הנכון – המבטא את יכולתו של הספורטאי להפעיל באופן אינטואיטיבי וספונטני ידע, הבנה והבחנה בין דקויות בשדה הספורט. תפיסתו של השחקן את המשמעויות של הגיל ושל הגוף יכולה להשפיע במידה ניכרת על הרהוריו ועל החלטתו לפרוש, זאת כאמור בשל העובדה כי הפרישה בגיל מסוים נתפסת כחלק מההביטוס החברתי. ההבחנות האנליטיות שהובאו להלן הן הכלים המחקריים שבאמצעותם אבקש לדון במאמר זה בעולמם ובתהליך פרישתם של הספורטאים. דרכם אנסה להתמודד עם שאלת הפרישה ולהבין כיצד חווים השחקנים את גילם ואת גופם לקראת סופה של הקריירה המקצוענית.

מתודולוגיה

ניתוח האתנוגרפיה מתבסס על שיטת התאוריה המעוגנת בשדה (Grounded theory, Glaser & Strauss, 1967), שעל פיה משתלבים זה בזה תהליך איסוף הנתונים האיכותניים ותהליך ניתוחם עם עיצוב מערך המחקר. שיטה זו מבוססת על נקודת מבטם של האינפורמנטים, הדברים שהם אומרים ו"ההסברים שלהם למה שהם עושים מהווה [מהווים] את הלבנים לבניית תאוריה" (שקדי, 2004, עמ' 155). במהלך המחקר רואינו עשרה שחקני כדורסל בכירים בין הגילאים

30-40 (המצוטטים במאמר בשמות בדויים). חלק מהראיונות התרחשו בבתי השחקנים וחלקם בבתי קפה שקטים בתל-אביב. נוסף על כך השתתף החוקר (שחקן כדורסל לשעבר בליגת-על) באימונים עם מקצת המרואיינים במהלך פגרת הליגה. ניתוח הנתונים נעשה תוך שימוש בראיונות ובשיטות מחקר משלימות: תצפיות (הכוללות כאמור, השתתפות פעילה) וניתוח מסמכים. שילובם של כלי המחקר אפשר הבנה טובה יותר של השדה על תהליכיו ומאפייניו וקבלת תמונה רחבה יותר בדרך התמודדותו של השחקן לקראת פרישה. המסמכים שנבדקו כללו סטטיסטיקות של השחקנים וכתבות שפורסמו עליהם בעיתונות וכן הצגת חפצים אישיים כגון תמונות, גביעים ומסמכים משפחתיים.

"אחי, זה המים של הזקנים, תשתה בזהירות"

חברי קבוצתו של השחקן הנם "שחקני מפתח" באופן שבו הם משפיעים על דימויו העצמי. במשך חודשים רבים במהלך העונה שבה מבלה השחקן על המגרש (באימונים ובמשחקים) ומחוצה לו (בילויים, מחנות אימונים בארץ ובחול וכדומה), הקבוצה, על כל מרכיביה, מהווה מקום שבו מתקיימים באופן תדיר יחסי גומלין. אלה עשויים לשפוך אור על האופן שבו תופס השחקן את עצמו ובמידה רבה על האופן שבה תופסת הקבוצה את השחקן. לעתים עלולים השחקנים הוותיקים לעבור מסכת קנטורים והצקות במהלך אימונים. הערות סרקסטיות הנשמעות כמעין "הומור שחור" בתוך הקבוצה, יש בהן כדי להשפיע על דימויו העצמי ועל הערכתו העצמית של השחקן. הערות אלו אינן באות לידי ביטוי במהלך משחקי ליגה מול קהל, שם הקבוצות כמעט תמיד מפגינות כלפי חוץ רושם של לכידות חברתית ושל רצינות אל מול הקבוצות היריבות. להערות ולהומור הציני, הנשמעים במהלך אימונים, יש משמעויות ובמידה רבה השלכות על האופן שבו תופסים המשתתפים את הסדר החברתי ויוצרים אותו. התנהגויות אלו מהוות הבהרה עבור החברים, ולעתים, כפי שנראה, מהוות גם מקום ל"סגירת חשבונות" בקבוצה. זאת מאחר שבקבוצה יש למשתתפים אפשרות להתבטא בצורה שבה אינם יכולים להתבטא במקומות רשמיים. באמצעות התנהגות חברתית זו מסמנים ומתווים חברי הקבוצה גבולות, שבאמצעותם מודע השחקן למקומו.

דוד, נשוי ואב ושניים, שחקן נבחרת ישראל לשעבר ושחקן פעיל בסוף שנות ה-30 לחייו, מספר:

שום אמירות מצד השחקנים הצעירים לא באמת יכולות לפגוע בי. אתה יכול לקרוא לי במהלך אימונים "סבאל"ה", "דרדס-אבא", "קשיש", אתה יודע דברים כאלה... מה שאתה רוצה, וזה רק יצחיק אותי. כשעולים למגרש אני עונה לכל אלה שמקניטים אותי. לדוגמה, סם הוא אחד כזה שלא מפסיק להקניט אותי באימונים, אז היום באימון הראיתי לו מי אני, הוא לא הצליח לשמור עליי כל האימון, הרגתי אותו [צוחק]. שמע, הם [השחקנים הצעירים] כל הזמן תחרותיים כמו שאני הייתי לפני עשרים שנה, זה עדיין אותו דבר.

דוגמה נוספת, שנרשמה ביומן השדה, התרחשה באימון בין שחקני כדורסל במהלך הפגרה,

במסגרתה נפגשו כמה שחקנים שהתארגנו למשחק כדורסל לקראת פתיחת העונה הרשמית. אימונים מסוג זה מלווים לרוב בשינוי החוקים, הכולל: קבוצות קטנות, משחק עד השגת תוצאה שנקבעת מראש, במהלך המשחק רשאי כל שחקן לעצור את המשחק ולהכריז מתי נעשתה עליו עברה ("פאול"). באחת הפעמים שבהן הגעתי, הייתי שותף מלא למשחק. במפגש לקחו חלק שחקנים צעירים, בתחילת שנות ה־20 לחייהם, ושחקנים שחצו את גיל 30 ונמצאים לקראת סוף הקריירה. באחת מהפסקות השתייה ניצבו כמה בקבוקי מים לצדי המגרש, קרוב לספסלים. שני בקבוקים ניצבו בצדו האחד של הספסל ומהם לגמו שלושה שחקנים שחצו את גיל 30 (בהם גם אני). במהלך ההפסקה הקצרה התקרב לכיווננו שחקן צעיר כדי לשתות, בעוד שחברו הצעיר נזף בו בקול רם ובחיוך: "אחי, זה המים של הזקנים, תשתה בזהירות". שני השחקנים שלידי לא ממש התייחסו להערה ברצינות, אך כשהמשחק התחדש – השחקן שהעיר את ההערה הסרקסטית סומן לא פעם על ידי השחקנים הוותיקים כמטרה גופנית ומילולית. בפעמים שבהן נעשתה עליו עברה, היו השחקנים המבוגרים לועגים לו ומכנים אותו: "כוסית", "בחורה" וכדומה. פעם אחת הופל אחד השחקנים הצעירים בכוח על הרצפה באופן די משפיל, בעוד השחקנים הוותיקים מחייכים אליו בזלזול בזמן שהוא קם על רגליו.

זאת ועוד, במהלך אימוני הקבוצה הזדמן לי לשמוע לא פעם שחקנים צעירים מתבדחים עם השחקנים הוותיקים ומקניטים אותם באמרות כמו "הגיע הזמן לתלות את הנעליים וללכת הביתה" ו"תשריין מקום מעכשיו כבר לבית אבות". אלה נשמעו לרוב לאחר ביצוע לא מוצלח של מי מהשחקנים הוותיקים על המגרש (נפילות על הפרקט, מספר החטאות לסל ברצף, פציעות חוזרות). לרוב היו השחקנים הוותיקים עונים לשחקנים הצעירים בזלזול מלווה בהומור ולעתים בחוסר סבלנות מופגן.

סרבין (Sarbin, 1986) טוענת כי אנשים קושרים זה לזה תמונות ורעיונות בשימוש גלוי או מובלע של מסרים ושל סיפורים. הסיפור שהם יוצרים מעלה רגשות, מטרות, הערכות ושיפוטיות בעלי השפעה על רצף הפעולה של הדמויות. ההקנטות והסרקזם בין השחקן לחבריו לקבוצה, תפקידם להעביר מסר לשחקן. הסיפור שהקבוצה יוצרת אמור להבהיר לשחקן באמצעות הערות ("זקן", "קשיש", "סבאלה", "זה המים של הזקנים") את מקומו בתוך המבנה הקבוצתי, ובכך מנסות לדחוף את השחקן החוצה מתוך הקבוצה.

על אף העובדה כי מאמר זה דן בעולמם של כדורסלנים מקצועניים, ראוי לציין כי מסרים גילניים מובהקים, המועברים באמצעות דיבור ישיר, מוכרים גם בענפי ספורט אחרים. דוגמה מאלפת לכך ניתן למצוא בראיון הפרישה שנערך לפני כמה שנים עם הטניסאית ציפי אובזילר, שם היא מספרת: "הבנות בנבחרת קראו לי 'גולדה מאיר' במובן של זקנת השבט, וזה בסדר. לא היו היעלבויות. אבל זה עזר לי להבין את מקומי. למרות זאת, גם בגילי המבוגר אני עדיין בכושר מצוין. הצעירות יודעות שלשחקן נגדי זו עבודה קשה" (מידן, 2009). מתוך הכתוב לעיל ניתן לומר כי המאבקים הפנימיים בקבוצה בין השחקנים הצעירים למבוגרים מגלמים את ההתמודדות היומיומית, שבמהלכה נלחמים השחקנים על תדמיתם על המגרש.

מאבקים מסוג זה, תפקידם להכניע את השחקן לקבל את דימויו כ"זקן השבט", דימוי שיוביל אותו אט-אט לעבר הפרישה. מתוך התצפית שנערכה בין השחקנים במהלך הפגרה עולה כי ה"אריות" הצעירים רוצים לעבור להנהיג את החבורה, לכן הם מנסים להדיח את האריות

ה"זקנים". פרישה על רקע גיל ויכולות גופניות מהווה עבור הצעירים סיבות טובות להדחת ה"זקנים". עם זאת, התיאורים יכולים לבטא סוג של התנגדות (resistance) מצד השחקנים הוותיקים כלפי הסרקסטיות וההקנטות המופנות אליהם מצד השחקנים הצעירים. הנקמה מצד השחקנים המבוגרים במרבית המפגשים שצפיתי בהם, נעה על הציר שבין פעולות גופניות (דחיפות קטנות) ועד קללות בוטות.

פעמים רבות נוכחתי באופן שבו הפרשי הגילים בין הצעירים למבוגרים תרמו ליצירת חיץ בין השחקנים, התרחקות והתפלגות שבאו לידי ביטוי בספרה החיצונית, מחוץ לכותלי מגרש האימונים. לא אחת לאחר אימון ראיתי את השחקנים המבוגרים מסתודדים יחדיו בפנית האולם ומדברים על נושאים שונים הקשורים בדרך כלל במשפחה ובילדים. לפעמים הובילה שיחה זו לקביעת מפגש בביתו של אחד השחקנים באותו הערב עם בנות הזוג או לחלופין למפגש לילי במסעדה. נושאים אלו היו הבסיס לחיזוק הקשרים בין השחקנים המבוגרים, שבהם לצעירים אין לרוב מקום ועניין.

נמרוד, כדורסלן בן 31, שחקן נבחרת ישראל לשעבר, מתאר את יחסיו עם חבריו הצעירים לקבוצה:

גיל הוא פקטור. אם תיקח ילד בן 19 ואני (עושה פרצוף מזלזל), אז [...] גיל הוא פונקציה בדרך כלל. לעתים נדירות זה לא פקטור, אבל אני כן קורא לזה פקטור. זה state of mind שונה, זה מקום אחר. זה צריך להיות משהו מאוד בוגר שאתה יכול... אתה יודע (מהסס) היום ילדים זה לא ילדים של פעם. זה ילדים שכל אחד חושב שהוא מוצר מוגמר, הם באים עם ראש סגור. אינטראקציה קצת שונה, תחומי עניין שונים. [...] הוא יכול להחליט, סתם דוגמה, ש"הישרדות" היא התכנית הכי טובה עלי אדמות, ואני, אני סולד מזה. זו סתם דוגמה. אם זה נכון או לא נכון, זה לא רלוונטי. תחומי עניין, קוראים לזה.

שגיא, כדורסלן פעיל בן 35, נשוי ואב לשניים, מוסיף לתמונה:

פעם זה היה הרבה יותר עם הקבוצה. במהלך השבוע היינו יוצאים כל הזמן [...] היינו יוצאים לבלות. היום אני יותר נח, יותר יושב בבית עם רגליים למעלה. בוא נגיד שהיום אני פחות פעלתן אחרי המשחקים מאשר הייתי פעם וזה מתבטא בהרבה דברים. היום אני לא עושה את זה (בילויים אחרי משחק) יש לי חברים כאילו מעולם הכדורסל בגילאים שלי, ויש לי חברים אתה יודע לאורך השנים שיצאנו ובילינו וגם חברים שלהם שנהיו גם חברים שלי.

נמרוד חוזר כמה פעמים על הכינוי "ילדים" בהתייחסותו לשחקנים הצעירים. חזרה זו מבססת את היחסים בקבוצה כ"הם" ו"אני". בהגדרת ה"הם" רואה נמרוד בשחקנים הצעירים ילדיםנטולי מכנה משותף מעבר לשיתוף הפעולה על מגרש הכדורסל. השלב לקראת הפרישה הוא

תהליך המורכב מכמה שלבים: בניית קשרים חדשים, נטישה הדרגתית של הקבוצה והתבדלות מחברי הקבוצה הצעירים לאחר שעות הפעילות המקצועית. המשפחה והחברים הקרובים הם אלה אשר איתם מרגיש השחקן נוח ובטוח יותר מאשר עם החברים הצעירים בקבוצה. נמרוד ובמידה רבה גם שגיא "מוגנים" הרבה יותר במקומות כמו המשפחה, שבהם הסובבים אותם שווים אליהם גם בגילם.

במהלך שנות המשחק עוברים שחקנים לעתים קרובות שינויים במערך התפקידים שעליהם למלא בקבוצה. משימות כמו מנהיגות, ייעוץ והכוונה לשחקנים צעירים על המגרש ומחוצה לו וסיוע למאמן הראשי בקבלת החלטות הנם חלק מאותם תפקידים המצופים משחקנים ותיקים לקראת פרישה. גיל, ניסיון וביטחון עצמי, שנרכשו במהלך השנים על ידי הישגים ספורטיביים אישיים וקבוצתיים, הופכים לערך המוסף העיקרי של השחקנים בקבוצה.

שגיא מסביר:

אני חושב שיש השפעה של הגיל, של הניסיון, בייחוד עם השחקנים הצעירים שבאים ושואלים שאלות ורוצים להשתפר ולקבל קצת ניסיון - לא כולם, אבל יש הרבה שחקנים צעירים שרוצים. בפרספקטיבה של ניסיון אתה תמיד יכול לעזור להם ולתת להם דברים ולקצר להם תהליכים בהבנה של מה שאתה יודע - בכדורסל ובהתנהלות. אתה יודע, לא רק בכדורסל אלא גם בהתנהלות מחוץ למגרש.

החוקר: כמו מה?

התנהלות עם מאמן, התנהלות עם תקופות לא טובות בכדורסל שמשפיעות עליך גם בכדורסל אבל גם על החיים. בדברים כאלה אתה יכול לקחת שחקן צעיר ולכוון אותו, לתת לו איזשהו כיוון ולנסות להסביר לו דרך הטעויות שלך - איך אפשר להתמודד עם זה.

דוד מציג תיאור דומה:

שמע, יש דברים שקורים על בסיס יומיומי (מחיך). "אל תלך לפה", "אל תצא עד שעה מאוחרת בלילה", "תוודא שאתה לא נוהג כשאתה שותה ואם כן תיקח מונית", "תוודא שאתה משתמש בקונדומים", "תיזהר לא להסתבך בקטטה", "תמיד תצטרף למפגשי הקבוצה בערבים", "אל תצא לבד בשעות מאוחרות בלילה". אני מספר להם כליכך הרבה סיפורים מכל הניסיון שלי. אז אני אומר להם מה לעשות ומה לא לעשות ולאן ללכת [...] בכל שאלה שיש להם אני יכול לעזור להם [לשחקנים הצעירים]. אני זה שיש לו את הידע, אפילו בדברים כמו "אל תתעסק עם הבחורה הזו או הזו, היא הייתה עם המון גברים לפני" (צוחק).

בעקבות התפיסה את גילם המבוגר ואת גופם ה"עייף" של השחקנים, נראה כי לעתים הציפייה

מהם לתפקידים המשויכים להכוונה ולבגרות הנה התרומה היחידה שאותה הם מסוגלים לתרום לקבוצה. כל אלמנט אחר של תרומה כגון מספר רב של נקודות, ריבאונידים ודקות משחק רבות על המגרש נתפסים כהפתעה גדולה.

שלומי, כדורסלן באמצע שנות ה־30 לחייו, נשוי ואב לשלושה, מספר:

היום בא לאימון הנשיא של הקבוצה, הוא אמר לי, "בוא הנה, תראה איך אתה נראה מה זה? איך אתה שומר על עצמך? איך אתה רץ ככה? איך יש לך את הכושר לעשות את זה?" אחר-כך מגיע המאמן ואומר לך [במהלך האימון] "תנוח, אתה צריך לנוח". למה צריך לנוח? אני בסדר [כועס ומרים את הקול]. גם אם אני עייף וגם אם הרגליים שלי לא מספיק חזקות, אני במוח ראשון בהגנה, כי אני בנוי מנטלית הרבה יותר חזק מכל הילדים האלה בני 17-18. יש להם אולי יותר יכולות [...] אבל לי יש את הדברים האחרים שאין לאף אחד. ישר אומרים בוא הנה הוא זקן, הוא החטיא שלוש זריקות, הוא כבר עייף. אני יודע מה אנשים בסביבה אומרים. ואני אומר להם עזוב, אני רק אכנס [למגרש] אני אזרוק ארבע-חמש שלשות ואתם תראו, כל הדיבורים יתהפכו ברגע [...] אני לא מקבל את זה. איפשהו, בסופו של דבר, אתה לא יכול להילחם במערכת [עושה פרצוף מיואש] אתה לא יכול. היום כבר בגיל 32-33 אתה כבר מבוגר, זהו, אתה גמור.

מעמד השחקן ה"זקן" במגרש אינו עולה בקנה אחד עם כשירותו הפיזיולוגית ועם הרגשתו האישית. התגובה המחמיאה של נשיא הקבוצה וההוראה של המאמן בהתייחסות אל גילו של השחקן ואל גופו (רגליו) מעוצבות בעוצמה כה רבה באמצעות ההביטוס החברתי, עד כי תחושותיו של השחקן על אודות מצבו הבריאותי אינן מובאות בחשבון על ידי המאמן. גם הנשיא, בהתפעלותו, למעשה מקבל את דימוי השחקן. נראה אפוא כי הזרמת "דם חדש" לקבוצה (כפי שמכונים שחקנים צעירים בפי אוהדים) מהווה פרקטיקה מובנת מאליה, הבאה לידי ביטוי בהרחקתו של השחקן "המזדקן" באמצעות התנהגות המתבטאת בכינויי גנאי ובסרקסטיות. שלומי מנסה להתמודד עם המצב באופן שקול ובוגר, המזוהה עם שחקנים בעלי ותק המצויים לפני שלב הפרישה. אולם למרות ניסיון זה, דבריו ["היום כבר בגיל 32-33 אתה כבר מבוגר, זהו, אתה גמור"] מסמלים יותר מכול את ההשלמה עם המציאות ואת ההכנה לקראת השלב הבא.

דוגמא מאלפת שיכולה לבטא את שלב המעבר בין הדור הצעיר למבוגר היא האופן שבו ממוקמים לעתים השחקנים על ספסל המשחקים במשחקי ליגה. אחת הדוגמאות הבולטות הייתה כאשר במהלך כל המשחקים שבהם צפיתי, מיקומו של דוד בסדר הישיבה על ספסל הקבוצה היה תמיד חוליה מקשרת בין השחקנים לצוות המאמנים. מחד גיסא, השחקן לבש את מדי הקבוצה כמו יתר שחקני הקבוצה וערך את כל ההכנות לקראת המשחק כחלק מהקבוצה. מאידך גיסא, הוא שימש דה־פקטו חלק אינטגרלי מצוות המאמנים. הלחישות, המבטים בין צוות המאמנים לשחקן והתפרצויותיו לעבר שופטי המשחק - כל אלה הפכו אותו לדמות בת כלאיים: חציה אוהב בתפקיד של מאמן, שבמסגרתו הוא מתדרך שחקנים לפני ואחרי עלייתם למשחק וחציה שחקן.

דוגמה נוספת להמחשת התפקיד האמביוולנטי הייתה באחד מאימוני קבוצת "בני העמקים", שם שחקן הקבוצה הוותיק, נמרוד, עבד עם השחקנים הצעירים על טכניקת המשחק, מיקם אותם נכון על המגרש ואימן אותם בזריקות לסל. תפקידים אלו שמורים למאמני הקבוצה, שהיו נוכחים על המגרש לאורך כל האימון. לאחר מכן, באופן ספונטני, התכנסו צוות המאמנים ונמרוד לשיחה מקצועית, שבה שאר שחקני הקבוצה לא לקחו חלק. שני המצבים שתיארת מפגינים את המעבר של שחקנים ותיקים מקריירת המשחק אל עבר הפרישה שלהם ואת מילוי התפקידים שבהם הם עצמם, ברצונם או שלא ברצונם, לוקחים חלק בקידום הצעירים.

חשוב לציין כי לעתים עברו העשיר של השחקן ממצב אותו כסמל הקבוצה, גם אם בשלב הנוכחי אינו מקבל דקות משחק רבות. כדורסלנים ותיקים הופכים לעתים לדמויות שהקהל אוהב להזדהות אתן ולעתים קרובות הופכים בפועל לסמל המקשר בין הקבוצה לקהל (וכך גם בין הקבוצה לתקשורת). השחקנים הוותיקים שאותם ראיינתי נשארו תכופות אחרי משחקים כדי ללחוץ את ידי האוהדים, להצטלם אתם ולחלק חתימות, זאת לאחר שכל יתר השחקנים עזבו את האולם. נוהל מהסוג הזה ממצב את השחקנים הוותיקים לא פעם כשגוררים של הקבוצות. כמו כן, לעתים מגיעים שחקנים אלו לאחר משחקים חשובים למסיבת עיתונאים יחד עם המאמן ומשוחחים על מצבה המקצועי והחברתי של הקבוצה. נראה כי הזדהותם של האוהדים עם השחקנים הוותיקים מתקיימת בשל המנהיגות שעמה מזוהים השחקנים הבוגרים, אך גם בשל עברם המקצועי.

"אללה תפרוש כבר יא זקן!"

הקהל עשוי להרים את השחקן במהלך הקריירה ולהפוך אותו לסמל ומושא להערצה. לעתים באותה מידה עלולים להיגרם לו סבל ותסכול בשלב מתקדם בקריירה, עקב אי עמידתו בציפיות. לעתים קרובות חשים האוהדים כי הם אלה האחראים במידה רבה להצלחותיו של השחקן. רכישת כרטיסים וקניית שידור ערוץ הטלוויזיה המשדר את משחקי קבוצתם, תורמים לתחושת הזדהות ושייכות עם הקבוצה. זאת ועוד, עצם רכישת חולצתו של השחקן הנערץ עשויה להקנות לאוהדי הקבוצה את התחושה כי גופו ויכולותיו הגופניות שלו מועברים אליהם. במציאות זו, שירה ביציעים, קריאות עידוד, שריקות בוז ולעתים אף השלכת חפצים למגרש מצד הקהל מהווים פידבקים בעלי פוטנציאל להשפעה על השחקנים ועל הצלחתם. לעתים רחוקות אי שביעות רצונו של קהל האוהדים עלול אף להביא עד להפסקת העסקתו של השחקן בקבוצה. נמרוד מתאר את החוויה הקשה שאותה עבר עם קהל במהלך משחק:

הייתי בסיטואציות שהיו אולי הכי קשות שיש בכדורסל... נתקלתי ב־3,000 תגובות (של אוהדים) באולם. תגובות, קללות, "מה אתה עושה?" תפרוש כבר", "לך הביתה", "אתה אפס" – מהאוהדים שכביכול של הקבוצה שלך. זו חוויה מאוד קשה... מאוד קשה... במיוחד לאחד שיש לו ביקורת עצמית ומאוד רגיש בנושאים האלה. היה מאוד-מאוד קשה... אלו היו הערות אישיות נוקבות ומעליבות. אתה נושא פה משרה ציבורית במידה מסוימת... במידה מסוימת אני

חשוף לציבור – יותר מעורך דין במשרד עורכי דין, יותר מטייס שמטשטשים לו את הפנים... שחקן נבחרת ישראל הוא שליח ציבור!

במהלך אחד ממשחקי הליגה שבהם נכחתי, קבוצת אוהדים קיללה דקות ארוכות את שגיא, שחצה מזמן את גיל 30. על אף אחת השנים המוצלחות של השחקן זה כמה עונות, בחרו האוהדים לצעוק לו "שגיא, יא זקן", "שגיא, תפרוש כבר". כששאלתי את אחד האוהדים מדוע הם צועקים לו שיפרוש, ענה לי אחד מהם: "עזוב, חלאס כמה אפשר למשוך, הוא גמור! הוא סוס מת!". במקרים רבים אוהדים, משתי הקבוצות, היו מחכים לשחקנים ביציאתם מחדרי ההלבשה לאחר משחק. מיד כשיצאו השחקנים ממתחם האולם, היו האוהדים עטים עליהם, זאת על אף סידורי האבטחה במקום, וקללות ונאצות היו נזרקות לחלל האוויר לאחר משחק לא מוצלח של שחקן. תקריות אלה הופכות למביכות עוד יותר כשהשחקן מלווה במשפחתו הקרובה. הערות מסוג זה עלולות להיות משמעותיות לאופן שבו תופס השחקן את עצמו לקראת סוף הקריירה.

ערן, כדורסלן בתחילת שנות ה-30 לחייו, שחקן נבחרת ישראל לשעבר, נשוי ואב לשניים, מתאר את ההרגשה:

זה [תגובות אוהדים] מאוד משפיע עליי. [...] אם יצעקו לי למשל "זקן, תפרוש", אני כן אפרוש, אתה מבין? מדי פעם היו קוראים לי "שמך", דברים כאלה, אתה יודע איך זה, תמיד מחפשים דברים. אני, כל החיים שלי, אם מורידים אותי, זה רק מחזק אותי. אז אני בא להוכיח, הנה, אני "אתן לכם בראש" עכשיו. אני אומר הבנאדם בן 32, 31, תגידו מה אתם רוצים מהבנאדם אני לא מבין את זה, באמת לא מבין את זה, אמרתי לך, זה עניין של תפיסה. זה משהו שאי אפשר להסביר את זה. [...] סך הכול אתה רואה שאתה עוד פה, אבל אתה אומר אולי הם צודקים, אולי באמת אני נגמר.

מתוך דבריו של ערן ניתן לראות כי הקריאות במגרש הן ממד מרכזי בתהליך שבו דימויו העצמי של השחקן וכשירותו מושפעים ומעוצבים באמצעות קהל האוהדים. ערן בוחר להתמודד עם ההערות הפוגעניות באופן חיובי – להשתמש בהן לדרבון ולמוטיבציה. אבל זו "שחייה נגד הזרם", שהוא כביכול נדון לה בשל גילו. ניתן להבחין כי הקריאות מהקהל משפיעות בצורה ניכרת על דימויו העצמי. דבריו ("אולי הם צודקים, אולי באמת אני נגמר") יכולים להצביע על כוחו העצום של קהל האוהדים והצופים, שנושא עמו כבר את הוויתור. ניתן לראות אפוא כי מחד גיסא מהווה השחקן מושא להזדהות והוא מחויב לקהל האוהדים בדרך זו או אחרת, ומאידך גיסא הוא עלול להימדד על ידם באופן בוגדני סביב הצלחה או כישלון רגועים. הדברים מעידים על מורכבות הקשר, על הניגודים הקיימים ועל עובדת היותו חשוף. כל אלה כשלעצמם מחזיקים ומחזקים את השחקן, אך בד בבד מתים ושוחקים אותו, ובכך עלולים לקדם את החלטתו על פרישה.

הערות פוגעניות הקשורות לגילו ולגופו של השחקן לקראת פרישה עלולות להיות לעתים

קרובות הערות שבשגרה. נראה כי כפועל יוצא מהסקירה התקשורתית הרחבה שלה זוכה ענף הכדורסל הישראלי, נתקלים לעתים השחקנים בתגובות מסוג זה גם ברחוב, כחלק מחייהם הפרטיים. במהלך המחקר פנה אליי נמרוד וביקש להיפגש שוב. הזמן היה שלהי הפגרה, תקופה שבה הפעילות הקבוצתית אינה מתקיימת, כך שהפידבקים מאוהדי כדורסל מתקבלים לרוב במרחב הציבורי. כשנפגשנו סיפר לי כי הוא מתוסכל מאוד מהעובדה שלראשונה בחייו אנשים רבים סביבו שואלים אותו שאלות סביב נושא הפרישה:

אנשים פתאום שואלים "מתי אתה פורש?", "מה אתה רוצה לעשות אחרי?", "לא כואב לך?", "לא מפריע לך?", "לא קשה לך?" כל מיני שאלות כאלה. אנשים שואלים [אותי] "לא מציק לך שהילדים במרגש [השחקנים הצעירים] מנסים לשחק לך בזנב?" שמע, זה יושב! זה מחלחל, בוא נגיד את זה ככה, אין ספק. אתה פתאום חושב על הקריירה, על הדבר הבא, זה מחלחל בעיקר במחשבות.

מטפורת הזנב מבטאת את מצב דימויו של השחקן בקרב החברה [האוהדים] לקראת הפרישה. שחקן אחרי גיל 30 הוא ה"אריה" הזקן והפסיבי, ואילו השחקנים הצעירים הם למעשה הנמרצים והשובבים, והם "משחקים לו בזנב". משל זה הנו מעין אספקלריה אשר ממקדת מושגית את המציאות החברתית. התגובות הישירות, כפי שנמרוד מתאר וכמו אצל ערן, פוגעות בדימויו העצמי של השחקן, גורמות לערעור הביטחון העצמי ומחלחלות אל תוכו פנימה.

"המשפחה בשבילי [היא] האינטרס העיקרי"

שחקנים רבים נישאים ומקימים משפחה במהלך הקריירה המקצוענית. לקשרי המשפחה, לרוב אלה בני הזוג והילדים, השפעה גדולה על עיצוב קריירת הספורט המקצוענית ועל המעבר לשלב הבא. בראיונות עם הספורטאים עלו התיאורים על אודות קשרי משפחה כמערכת שלמה של יחסי גומלין בעלי השפעה גדולה על ההווה ובמידה רבה גם על עתידו של השחקן. נשות השחקנים מלוות לעתים קרובות את בעליהן הספורטאים למשחקים המתקיימים בארץ. המעבר בין סטטוס של רווק לסטטוס של נשוי ובעל משפחה יכול לעתים קרובות לשנות את חשיבותו ואת מקומו של ענף הכדורסל בחייהם של ספורטאי העלית.

דוד מתאר את השפעתה של אשתו על קריירת הכדורסל:

לאשתי יש השפעה גדולה על הקריירה שלי. היא השראה גדולה, היא הסיבה האמתית שהשתנתי המון באופן בו אני מנהל את החיים שלי, בדרך בה אני עושה דברים. היא השינוי הכי גדול בחיי. אני חושב שהיא הסיבה העיקרים שבגללה אני עדיין משחק כדורסל, שאני עושה מה שאני עושה. אפילו עכשיו [במהלך הפגרה] היא שכנעה אותי להתחיל לעשות שיעורי ספינינג, וזה היה הדבר הכי טוב שעשיתי במהלך הקיץ.

ברוב הפעמים שבהן פגשתי את נדב, כדורסלן פעיל בתחילת שנות ה-30 לחייו, מתאמן בחדר הכושר, הייתה אשתו (שאינה ספורטאית מקצוענית) מתאמנת באותו הזמן במרחק מטרים ספורים ממנו. לעתים, לא רחוק מהם התאמנו באותו זמן גם הוריה של אשתו. לא פעם לפני תחילת אימון בחדר הכושר היה נדב עולה על המשקל כשאשתו צמודה אליו ומגיבה בחיוך או בהערה סרקסטית בתגובה לתוצאת השקילה. בזמן האימון הייתה אשתו צופה בבעלה מרים משקולות ומזיע, ואחת לכמה זמן הייתה מעודדת ומדרבנת אותו להתאמץ יותר.

כשנדב נשאל על השפעת אשתו על הקריירה המקצוענית שלו, הוא ענה:

הכרתי אותה [את אשתי] ואז חל שינוי מטורף בחיים שלי. גם מבחינת הקריירה שלי, הכול, נסקתי למעלה [...] הייתי מאוד רגיש, ואז כשהכרתי אותה היא הראתה לי שהחיים הם לא כמו שאני רואה. לא הערכת את עצמי. באיזה שהוא מקום היא עזרה לי להאמין בעצמי, זה עבודה של שנים, היא השקיעה. לא האמנתי בעצמי ועם השנים התחזקתי מאוד מנטלית, נפשית, היא חיזקה אותי והיום אני מאוד מאמין בעצמי, ולא צריך דעות של אנשים. אני יודע מעצמי מה אני שווה וכמה אני שווה, זו ההשפעה הכי עיקרית שלה עליי.

מתוך דבריו של דוד ניתן לראות כי המקום המרכזי של אשתו מתבטא בהשפעתה על קריירת המשחק שלו ובלקיחת מקום חשוב כמעט בכל היבט בחייו של השחקן. השפעת אשתו של השחקן ניכרת גם בהחלטתו אם להמשיך בקריירת הכדורסל למשך עונה נוספת או לפרוש. השפעתה של בת הזוג מתבטאת גם בפעילותו הגופנית ובכשירות הגופנית של השחקן במהלך פגרת הקיץ. מכך ניתן להסיק כי השפעתה של אשת השחקן מסתכמת לא רק בנושאים הנוגעים לניהול הקריירה, אלא גם בעניינים הקשורים לשמירה על גופו ותחזוקו.

גם במקרה של נדב אפשר לראות כיצד ההשפעה של אשת השחקן הנה מרכזית ביותר ונוגעת לפן המנטלי ולביטחונו העצמי כחלק מהדימוי העצמי. התחזקות מנטלית, הערכה עצמית וחזיון נפשי הנם בעלי השפעות חשובות על קריירת השחקן. ביטחון עצמי, דימוי עצמי ודימוי גוף הם אלו האחראים במידה רבה לתפקודו במהלך הקריירה המקצוענית.

באחד המקרים שבהם התקשרתי אל אחד המרואיינים על מנת לקבוע את מועד הריאיון, ענתה לטלפון אשתו, שסיפרה לי כי היא יודעת שאני אמור להתקשר. בשיחה שנערכה כמחצית השעה בטלפון היא גוללה בפניי את תפקידה כאחראית בפועל על התנהגותו של השחקן על המגרש ומחוצה לו. במהלך השיחה הטלפונית היא סיפרה: "[...] באחד המשחקים בהם יואב לא שותף, ראיתי שהוא מתעצבן. פחדתי שהוא יעשה איזו שטות שנצטער עליה אז לקחתי אותו לצד ודיברתי איתו, הזכרתו לו שיש לו ילדים קטנים שצריך לדאוג להם". עצם העובדה כי אשתו של השחקן היא זו שענתה לטלפון האישי שלו, בידיעה שאני אמור לטלפן, מעידה על הדומיננטיות שלה בקבלת ההחלטות ובמידה רבה גם על עתידו של השחקן. נוסף על כך אפשר להסיק מתוך דבריה של אשת השחקן, כי חשיבותה של המשפחה הופכת להיות הקו המנחה את התנהגותו ואת תפקודו של השחקן על המגרש.

במהלך שנותיו האחרונות של השחקן ואף לפני כן צומחים הלחצים המשפחתיים. אלה יכולים לכלול אי ודאות כלכלית לאחר הפרישה ותכנון הקריירה השנייה. עבור השחקן הופך התא המשפחתי לנתון שחייבים להתחשב בו. במקרים מסוימים שינויים גאוגרפיים ומעבר דירה הם חלק מדרישות הקבוצה והם מצוינים בחוזה העסקתו של השחקן. שינויים אלו אמורים לאפשר לשחקן קרבה אל אולם האימונים ללא מאמץ גופני גדול, הזדהות ושייכות סמלית לסביבה ואל התושבים. אלו הופכים להיות קשים ומסורבלים יותר כשהשחקן הנו בעל משפחה ואב לילדים צעירים. לפעמים השפעות אלו הופכות להיות קריטיות; יכול להיות להן ביטוי בצמצום האפשרויות עבורו לשחק בקבוצות שונות ובהתפשרות בחתימת חוזה, וגורמים אלה עלולים לקדם את סיום הקריירה שלו.

שגיא מסביר:

פעם לא היה את השיקול של המשפחה, אתה יכול ללכת, לעזוב. היית יכול ללכת ולא לחתום עם אף קבוצה עד ספטמבר, עד שתמצא או שתפול לך איזה קבוצה בחו"ל, אתה לוקח את הריזיקה. עכשיו אתה לא יכול, יש לך את הילדים, גנים שאתה נרשם [...]. אתה בא למשא ומתן עם הקבוצה והם אומרים לעצמם "בוא נחכה עוד שבוע, עוד שבועיים - הוא יתגמש", אתה מבין? אתה לא בעמדה כל-כך נוחה, הם לא טיפשים [...]. אתה יודע, צריך לקחת את ההחלטה. וזה קרה לי בשנתיים-שלוש שנים האחרונות.

ערן מציג דברים ברוח דומה:

הבת שלי נכנסה לכיתה א', הבת הגדולה. אני אוהב את המקום, את האזור וחוף מזה, זה הבסיס, זאת המשפחה. כאן כל המשפחה שלי, ההורים שלי גרים כמה דקות נסיעה מפה. ההורים שלה פה [של אשתו], החברים שלי פה, זה נוח. אם אני צריך עזרה לילדים למשל [...]. המשפחה זה בשבילי האינטרס העיקרי.

מתוך דבריהם של שני השחקנים ניתן להסיק כי התא המשפחתי משמש עוגן עבורם, והסיבה להשתקעותם באזור גאוגרפי מסוים. התא המשפחתי הופך להיות קלף מייקוח בידי קבוצות אשר מנצלות את המצב המבוית של השחקן ושל משפחתו. האפשרויות עבורו לשחק מצטמצמות, והוא עלול לסבול מירידה משמעותית בשכר למען השתקעות המשפחה ונוחותה. בהקמת התא המשפחתי מאבד השחקן את כוחו בתהליך המשא ומתן בעת חתימת חוזה. דבריו של ערן ("המשפחה זה בשבילי האינטרס העיקרי") מדגישים שוב את הערך המוסף הנפשי ולעתים גם הגופני שיש לתא המשפחתי עבור השחקן, אך בד בבד תא משפחתי זה עלול להיות לרועץ בהמשך העסקתו של השחקן ולהוביל אותו לנטישת הקריירה המקצוענית.

"חייב לבנות את הגוף, לתחזק אותו"

כפי שאפשר לראות עד כה, הדימוי הגופני מהווה מקור לחרדות רבות ומשחק תפקיד מרכזי בדרך שבה הספורטאים תופסים את גופם ובמידה רבה - מנהלים אותו. במציאות זו האימונים הגופניים המפרכים במהלך הפגרה (לרוב אימונים אישיים בחדר הכושר) מנוצלים על ידי צוות המאמנים באמצעות החדרתן של פרקטיקות שתפקידן לשמור על הגוף מפני פגיעה. תזונה נבונה ותוספי מזון הופכים אף הם למרכזיים בניהול הגוף ובפיקוח עליו במהלך הקריירה המקצוענית.

נדב מתאר את ההשגחה על הגוף באמצעות אימון השרירים:

בקיץ האחרון לקחתי מאמן בחדר כושר והבנתי שאם אתחזק פיזית משמעותית אז אני אהיה יותר טוב בכדורסל ואני מרגיש את זה באופן חד משמעי השנה יותר מהכול. אני לא אוכל הרבה ואני די קטן, אני לא משמין, השרירים שלי שוכחים מהר. אם אני שבוע לא עובד ([חדר הכושר] הגוף נחלש. לא עשיתי את זה באופן קבוע במהלך הקריירה שלי, אתה עייף ומוותר לעצמך... יש לי את כל התנאים מסביבי, יש לי את כל התנאים לתחזק את הגוף שלי. אם זה תזונה ואם זה חדר כושר ושיעור "קור" [פעילות גופנית שנועדה לחזק את שרירי ליבת הגוף] [...] אני מרגיש שזה ישפר אותי [...] אנחנו עוברים מאמצים מאוד גדולים וצריך לעזור לגוף. לא יותר קשה לי מפעם אבל אתה שורף מלא, הורס את הגוף, אבל חייב לבנות את הגוף לתחזק אותו.

שלומי מתאר את המאמץ על גופו באמצעות תזונה קפדנית:

היום אני לא אחד שבא ודופק עכשיו חצי כיכר לחם עם, אני לא יודע מה, גבינת שמנת או, אני לא יודע מה. אני לא אעשה את זה. אני אוכל את ארוחת הבוקר עם חביתה, עם סלט ואני אוכל חצי פרוסת לחם עם זה כי אני חושב שהיום, הגוף שלי מרגיש עם זה יותר טוב... אני מרגיש את זה על עצמי. [...] הייתה תקופה שהרגשתי שאני מתחיל לעלות קצת במשקל, מתחיל להיות קצת יותר כבד, ואז החלטתי שאני צריך לשנות את ההרגלים שלי מהבחינה הזו [...] והגוף שלי מרגיש טוב עם מה שאני עושה, כשאני אוכל קצת יותר בריא, אז הבנתי שזה הכיוון שהוא טוב לי, שהגוף שלי מגיב טוב. וזה תמיד משהו שאמרת, בואנה, מה הגוף אומר לך, זה מה שאתה צריך לעשות, להקשיב מאוד לגוף.

שילינג (Shilling, 2003) טוען כי ההשקעה בגוף בעידן המודרני המאוחר מעניקה יותר מבעבר משמעות והעצמה לביטוי עצמי ומגדילה את הפוטנציאל עבור הפרט להרגיש טוב עם עצמו וכן להגביר את השליטה על גופו. אם נאמץ את דבריו, אפשר להבחין כיצד שמירה על תזונה מבוקרת ושימוש מושכל בצידוד חדר הכושר הופכים לפרקטיקות בעלות יכולת למשטר ולנרמל את גופם של הרצים. כפי שציין פוקו (1977), להגדיל את התפוקה שניתן להפיק מהגוף האנושי

– להפוך אותו לחזק, יעיל ושימושי יותר, ובאותה העת גם לצייתן יותר ולבעל כושר התנגדות קטן יותר.

מתוך דבריהם של הכדורסלנים ניתן ללמוד כי טיפוח ומשטור גופני מהווים חלק בלתי נפרד מערכו של השחקן לקבוצה והם חופפים לדימויו העצמי. אמירות כגון "אנחנו עוברים מאמצים מאוד גדולים וצריך לעזור לגוף" יכולות לבטא אמונה ותחושה של סוכנות (agency) או להעיד כיצד בפועל משפיע הדימוי הגופני על דימויו העצמי של השחקן. הערך הסמלי של הגוף עבור נדב מוערך באידאלים של מראה חיצוני ושל כשירות פיזיולוגית המזוהה עם בריאות פנימית ועם סטטוס חברתי. אצל שני השחקנים קיימת האמונה שמשטור ושליטה גופנית הם אלו שיובילו אותם אל הצלחה אישית. אלו באים לידי ביטוי בפעולות גופניות המעידות על חרדה לקראת הפרישה והם ניכרים אצל הכדורסלנים בפועל במהלך הקריירה.

איציק, כדורסלן פעיל בתחילת שנות ה-30 לחייו ששיחק בעבר באירופה, מבטא עמדה זו באמצעות עבודה על השרירים ושמירה על דיאטה מאוזנת: "אם לא תשמור על הגוף שלך הוא מאבד כוח לאורך זמן, זה עוזר להישמר יציב ולמנוע פציעות, לשמור את הגוף לאורך זמן [...] אתה רואה בגיל 30-32 ירידה שאפשר לדחות אותה בשנתיים-שלוש".

אצל איציק מהווה הגוף אתגר לתחושה של שליטה המתבטאת בעיצובו ובשינויו, כמו גם בהתגברות על מגבלותיו. השחקן חש כי הוא זה שלמעשה אחראי, באמצעות אימוני כוח ושמירה על המשקל (שבאמצעותם השחקן הופך לעתים להיות משועבד לעבודת הגוף שלו עצמו), להיות זה שיקבע את תזמונו פרישתו. במציאות זו גופם של השחקנים הופך לפרויקט של פיתוח בדרך של עבודה קשה – "פרויקט העצמי".

מתוך דברי השחקנים אפשר להבחין כיצד השימוש בתוספי מזון מייצר שיח שבו מדברים הכדורסלנים על גופם בגוף שלישי: "השרירים שלי שוכחים מהר", "חייב לבנות את הגוף, לתחזק אותו", "מה הגוף אומר לך, זה מה שאתה צריך לעשות", "אתה חייב לתדלק אותו". מרלו פונטי (Merleau-Ponty, 1962) יצא נגד התפיסה הדואליסטית של גוף ונפש, הוא דחה את הרעיון שהסובייקט הוא תודעה ללא גוף, כמו גם את הרעיון שאנו אובייקטים פיזיים. לשיטתו, אנו למעשה "סובייקטים פיזיים" – הפעולה הגופנית והתפיסה החושית תמיד תומכות זו בזו וכרוכות זו בזו. בדומה למרלו-פונטי, שילינג (Shilling, 2003) סבר כי עלינו לזנוח את התפיסה הידיכטומית המנגידה בין הגוף והנפש, הטבע והתרבות. במקום דואליות הוא מציע לבחון את הקיום הדיאלקטי של המהות ואת המניעים העצמיים של הגוף הפועלים בתוכו והחוצה, ובין אותם כוחות מעצבים מהחץ פנימה. ההתייחסות הרפלקסיבית של הכדורסלנים אל גופם מדמה עולם שבו מתקיימת הפרדה בין גוף לנפש. תפקידה של הנפש להתמודד עם הפרישה באמצעות שליטה ופיקוח על הגוף, שאותו הם תופסים ככלי שעשוי לעכב את המעבר לשלב החיים הבא.

לא פעם במהלך האימונים והמשחקים נתקלתי בשחקנים שנטלו תוספי מזון הכוללים חטיפי אנרגיה, חטיפי חלבון וויטמינים. אלה, לדברי השחקנים, אמורים להמריץ את השחקן ולספק לו אנרגיה במהלך הפעילות, כמו גם להגביר אצלו את הביטחון העצמי כבעל פוטנציאל גדול יותר לבלוט על המגרש ואף לשפר את ביצועיו בעתיד. במהלך אימונים ומשחקים שבהם צפיתי, נראה כי השחקנים הופכים במידה רבה לתלותיים בתוספים – הם מחפשים אחר משקאות האנרגיה

בכל פסק זמן, ונראה לעתים שגם הצוות המקצועי תולה בתוספי מזון אלו את ביצועיהם של השחקנים. פעולות כגון אלו מצביעות על שעבוד העצמי של הכדורסלנים בתוך עולם של קומודיפיקציה של הגוף, והן הופכות להיות חלק בלתי נפרד ממצאיאות חייו של השחקן במהלך הקריירה (לב, 2012). באמצעותן מפתח השחקן אמונה כי יש ביכולתו לשלוט בגופו וכך להציג את ביצועיו על המגרש בצורה טובה יותר.

יהודה, פיזיותרפיסט בכיר וכדורסלן מקצועני לשעבר, מתאר את המצב:

יש חשיפה מאוד מאוד גדולה היום לתוספי מזון, וזה כבר מאד תלוי בשחקן, יש שחקנים שצורכים המון תוספי מזון, אם זה חלבונים ושייקים אחרי אימונים, אם זה חטיפי אנרגיה או חטיפי חלבון לפני אימון, בזמן אימון וכולי. (לפעמים) זה תוספים כאלה ואחרים בלילה או אחרי האימון כמו מולטי ויטמין לספורט, אומגה, ארגינין שהיום יותר קצת מזוהה עם התאוששות יותר מהירה, אנחנו בגדול מספקים להם את כל מה שהם רוצים.

דוד מתאר את התלות בתוספי המזון:

אני לוקח ויטמינים בשביל הברכיים והמפרקים. אתה מזדקן... אף פעם לא היו לי בעיות עם המפרקים, בחיים לא. רק לפני שנתיים בערך. לא שיחקתי יותר מדי באותה עונה ואז נכנסתי והברך התנפחה לי וזה הציק לי מאוד כל העונה. כשעשיתי בדיקות אמרו שיש קרע במיניסקוס מכל השנים ששיחקתי. אבל אז התחלתי לעשות דיאטה, הייתי צריך להיות זהיר בהתנהלות, והברכיים חזרו למצב הנורמלי.

ערן מציג גם הוא את ההתנהלות מול תוספי המזון:

אריק [מאמן הכושר] הכניס לי את כל המודעות של ויטמינים: קצת ויטמין D וחומצה פליפורית, ויטמין C ואומגה 3 דברים כאלה... לקחתי אותם במשך העונה אבל עכשיו הפסקתי. אמרתי לך, אצלי זה עליות וירידות... אולי חלבון אני לוקח אבל לא מעבר לזה. אתה יודע זה בעייתי. היה לי קשה, כל החיים היה לי קשה, שום דבר לא בא לי בקלות.

השפעתם של תוספי התזונה ושמירה על דיאטה מבוקרת משחקים תפקיד מרכזי באופן שבו השחקנים מכוננים את דימויים הגופני. השימוש בהם נתפס כדבר שיהפוך את גופם לצעיר יותר ויסלול להם את הדרך חזרה לשוב ולתרום לקבוצה. השקעה גופנית אמורה לכונן דימוי עצמי חזק דיו כדי להציג עבור הסביבה ועבור השחקן עצמו גוף חזק ונטול פגמים. במילים אחרות, הגוף – שייצוגו החיצוני מכיל משמעויות חברתיות – הפך למשאב הכרחי בהתמודדות עם

תהליך הפרישה מהקריירה המקצוענית. הגוף וייצוגו, כפי שניתן לראות, הופכים להיות מרכזיים ביותר כחלק מהדימוי העצמי שהוא מנסה ליצור בסביבתו.

סיכום

במאמר זה ביקשתי לעמוד על הגורמים החברתיים והסביבתיים המשפיעים ומתווים לשחקן את הדרך לעבר פרישה מקריירת כדורסל מקצוענית. על מנת להבין את חוויית הפרישה המחקר נערך מתוך פרספקטיבה של תאוריה מעוגנת בשדה, באמצעותה גובשו ממדים תאורטיים שנלמדו מתוך חומר שנאסף באמצעות ראיונות, תצפיות וניתוח מסמכים.

האנתרופולוג חזן (2006) גרס כי התגברותה של "עריצות הגיל" והשלכותיה העמוקות על קביעת זהותו של הפרט, מכתיבות חלוקה שרירותית של ציפיות ושל זהויות. מתוך הממצאים אפשר ללמוד כיצד נאלצים ספורטאים להתמודד במהלך הקריירה עם מציאות גילנית. לשחקן מועברים מסרים סמויים כגוליים מצד חבריו לקבוצה כמו גם מצד האוהדים – שגילו המתקדם וגופו המבוגר אינם עוד חלק מ"המשחק". שלל התגובות המופנות אליו מעצבות את זהותו הפרטית והציבורית גם יחד לקראת פרישה. ההערות הסרקסטיות על המגרש ומחוצה לו מהוות ממד מרכזי בתפיסת העצמי של השחקן לקראת פרישה. מציאות זו עולה בקנה אחד עם רעיון "האני במראה" של קולי (Cooley, 1902), הגורסת כי תודעתו והכרתו של הפרט נובעים מאומדנם של אחרים אותו בשילוב האופן שבו הוא מפרש אותם.

מתוך האתנוגרפיה עלה כי בעוד שבקריירות אחרות אישה, בית וילדים מהווים תמיכה, סיוע ועוגן עבור האינדיבידואל – הרי שבמקרה של הכדורסלן שינויים ומעברים מסוג זה עלולים דווקא להגביל את השחקן במהלך הקריירה ואף לקדם את תהליך פרישתו. לנוכחותם של האישה והילדים קיימת השפעה רבה על ניתובו של השחקן ועל הצלחתו. אלו עלולים לגרום להיעצרות ואף לניצול מצד מעסיקיו – הקבוצות. המעבר לסטטוס של אדם נשוי ואב לילדים גורר עמו בהכרח שיקולים מחושבים בתהליך חתימה על חוזים, שבהם נושאים כגון מעבר קבוצה לאזור גאוגרפי שונה. תחת הסטטוס החדש, דברים כגון זה הם בלתי אפשריים לעתים. עוד יכולנו לראות כיצד פרקטיקות של שליטה ופיקוח גופני הופכות למרכיב מרכזי ב"ניהול הרושם" שאותו מפגין השחקן כלפי הסביבה. אם לאמץ את דבריו של גופמן, ספורטאי מקצועני מבקש להציג את עצמו במהלך הקריירה כסוכנותי (agential), זאת באמצעות ביצוע (performance) בקרה גופנית מתמדת. בשל כך עלול גופו לשמש מקור להתנגדות לקראת פרישה. עם זאת במציאות שבה "ציפיות גילאיות מוטמעות כמעט בכל התנהגות ואינטראקציה ובכך מעצבות את הסדר החברתי" (חזן, 2006, עמ' 85) השחקנים מובסים מול מלחמת מאסף. גם בעודם מספקים בעונותיהם האחרונות תוצאות נאות על המגרש, הם "מיישרים קו" עם הנורמות החברתיות, כיאה לשחקנים ממושמעים שהפנימו את הציפיות מהם. רבים מהספורטאים אינם שלמים עם גזרת הפרישה מהקריירה, זאת בשל העובדה כי על פי תחושתם הם עדיין ראויים וכשירים גופנית להמשיך לתרום על המגרש. אי ההשלמה והתסכול בשלב המעבר לחיים שמעבר לקריירה המקצוענית נמשכים לעתים קרובות זמן רב לאחר הפרישה. אחד הקשיים העולים במציאות בעייתית זו הוא כי בעוד שבמקצוענות אחרים קביעת גיל הפרישה נעשית מבחוץ בידי גורם שלטוני ומהווה סיבה ראויה שעליה אפשר להישען (פנסיונרים לדוגמה)

ולהאשים גורם זה או אחר בתהליך המתרחש – הרי שאצל ספורטאים תהליך זה נעשה על ידי הספורטאי עצמו, ומתבצע מתוך התלבטות רבה, הקשורה בבחינה עצמית היוצרת רגישות לגבי דימויו העצמי.

ביבליוגרפיה

אלון, ש', גולדנר, ח', כרמל, ש' (2013). השלכות הגילנות על הפרט המזדקן בזירה החברתית, הבריאותית והתעסוקתית. בתוך: י' (א') דורון (עורך), גילנות בחברה הישראלית: הבניה חברתית של הזקנה בישראל (עמ' 67-94). ירושלים: מכון ון ליר.

חזן, ח' (1984). הזיקנה כתופעה חברתית. תל אביב: משרד הביטחון.

חזן, ח' (2006). גיל. בתוך: א' רם, נ' ברקוביץ (עורכים), אי/שוויון (עמ' 82-89). באר-שבע: אוניברסיטת בן-גוריון.

חזן, ח' (2013). שבחי הגילנות: על שורשיו וענפיו של שיח פורח. בתוך: י' (א') דורון (עורך), גילנות בחברה הישראלית: הבניה חברתית של הזקנה בישראל (עמ' 52-67). ירושלים: מכון ון ליר.

לב, א' (2012). גוף גיל ומעגלי חיים: חווית הפרישה אצל שחקני כדורסל בישראל. עבודת מ"א, אוניברסיטת חיפה.

מידן, ע' (2009). סוף המשחק. אתר Ynet. נדלה בתאריך 25.3.16 מ-
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3761531,00.html>

מילס, ש' (2005). מישל פוקו. מאנגלית: אהד זהבי. תל-אביב: רסלינג.

פוקו, מ' (2010). סדר השיח. מצרפתית: נעם ברוך. תל-אביב: בבל.

קמה, ע', פירסט, ע' (2015). על ההדרה: ייצוגים תקשורתיים של 'אחרים'. תל-אביב: רסלינג.

רגב, מ' (2011). סוציולוגיה של התרבות מבוא כללי. הוצאת האוניברסיטה הפתוחה.

שקדי, א' (2004). מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני - תיאוריה ויישום. אוניברסיטת תל-אביב: רמות.

Bourdieu, P., Johnson, R. (1993). *The field of cultural production: essays on art and literature*. Columbia University Press.

Cooley, C. H. (1902). *The Social self: On the Meanings of "I"*. In C. Gordon, & K. J. Gergen (Eds.), *The self in social interaction: classic and contemporary perspectives* (pp. 87-91). New York: Wiley.

Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: the birth of the prison*. Harmondsworth: Penguin.

Foucault, M. (1988). *Technologies of the self*. In: L. Martin, H. Gutman., & P. Hutton (Eds.), *Technologies of the Self* (pp. 16-49). Amherst: Massachusetts University Press.

Goffman, E. (1959). *The presentation of everyday life*. New York et al.:

Anchor Books.

Jones, L., Denison, J. (2016). Challenge and Relief: A Foucauldian Disciplinary Analysis of Retirement from Professional Association Football in the United Kingdom". *International Review for the Sociology of Sport*, 1012690215625348.

Lally, P. (2007). Identity and athletic retirement: A prospective study. *Psychology of Sport and Exercise*, 8(1), 85-99.

Merleau-Ponty, M. (1962). *Phenomenology of perception*. London: Routledge & Kegan Paul.

Sarbin, T. R. (1986). The narrative as a root metaphor for psychology. In: T. R. Sarbin (Ed.), *Narrative Psychology: The Storied Nature of Human Conduct* (pp. 3-21). New York: Praeger.

Shilling, C. (2003). *The body and social theory*. London: Sage.

Shogan, D. (1999). *The making of high-performance athletes: discipline, diversity and ethics*. Toronto: University of Toronto Press.

Stephan, Y., Bilard, J., Ninot, G., & Delignières, D. (2003). Bodily transition out of elite sport: A one year study of physical self and global self esteem among transitional athletes. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 1(2), 192-207.

Stephan, Y., & Brewer, B. W. (2007). Perceived determinants of identification with the athlete role among elite competitors. *Journal of applied sport psychology*, 19(1), 67-79.

Wacquant, L. (1995). Pugs at work: bodily capital and bodily labour among professional boxers. *Body and Society*, 1(1), 65-89.

Webb, W., Nasco, S., Riley, S., & Headrick, B. (1998). Athlete identity and reactions to retirement from sports. *Journal of Sport Behavior*, 21(3), 338.